

Рец Віолетта Володимирівна,
курсант 3-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Березняк Василь Сергійович,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
к.ю.н., с.н.с.

ФОРМУВАННЯ РЕАЛЬНИХ ПЕРСПЕКТИВ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У вітчизняній науці кримінального права удосконалення ефективних державних і громадських засобів протидії злочинності є актуальною потребою, над розробкою якої працює багато науковців. Найбільш суворим інститутом державно-правового примусу є кримінальне покарання у виді позбавлення волі і довічного позбавлення волі. Особливо довічне позбавлення волі, до якого досить неоднозначне ставлення на світовій арені у світлі сучасних гуманізаційних процесів.

Засуджені до довічного позбавлення волі – це єдина категорія, яка не підлягає умовно-достроковому звільненню, хоча така практика актуальна у багатьох країнах світу. Крім умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, досить часто застосовується практика перегляду вироку після відбуття мінімального встановленого законом строку. Для кожної держави він індивідуально визначений конкретним законодавством. В середньому мінімальний відбутий строк дорівнює 20 рокам відбування покарання у місцях позбавлення волі. Крім того, кожна держава встановила власний механізм призначення і відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Виходячи із норм чинного українського кримінального законодавства слід зазначити, що в Україні мінімальний строк відбутого покарання, який дає право засудженому звернення до Президента, становить 20 років, а Президентом Актом про помилування може замінити довічне позбавлення волі на певний строк тривалістю не менше 25 років [1].

У Пояснювальній записці до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням зазначено, що одним із найбільш важливих

кроків при визначенні ефективної політики в області довічного позбавлення волі є розробка справедливої, добре обміркованої і гуманної процедури, щоб оцінити готовність того чи іншого ув'язненого до виходу на свободу [2].

Окремої уваги заслуговує той факт, що світова спільнота не вбачає проблеми у питанні можливості умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Європейський суд з прав людини відстоює позицію, що коли механізм призначення і відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі не передбачає дострокового звільнення або перегляду вироку засудженого, у такому випадку система кримінального права в аспекті призначення покарання не відповідає вимогам ст. 3 Конвенції [3].

Дослідивши законодавчий проект стосовно заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, вбачається, що його реалізація сприятиме захисту прав та законних інтересів осіб, яких довічно позбавлення волі з одночасним скороченням чисельності осіб, які відбувають такий вид покарання, проте із врахуванням і підтриманням належного рівня безпеки у суспільстві і державі.

Створення механізму заміни покарання у вигляді довічного позбавлення волі більш м'яким формує перспективу для засуджених. Проте, незважаючи на це, дана перспектива звільнення у будь-якому випадку вміщує ряд вимог і умов, за яких у засудженого, з'являється можливість пом'якшення санкції. Сьогодні у системі покарань кримінального права найбільш актуальними є питання звільнення від кримінальної відповідальності або заміни покарання більш м'яким, зокрема, вони стосуються і довічного позбавлення волі. Особи, які відбувають такий вид покарання прагнуть до пом'якшення покарання, використовуючи юридичні засоби захисту, передбачені законодавством. Стрімкої популярності у наукових колах набуває умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі. У більшості світових держав існує даний механізм і таким чином вирішує ряд організаційних питань, пов'язаних із забезпеченням установ виконання покарань, а також пришвидшує процеси виправлення і ресоціалізації особи, мотивуючи її до повернення до нормального суспільного життя. Проте умовно-дострокове звільнення від відбування даного виду покарання має ґрунтуватися на підставах, які нададуть можливість виправданого умовно-дострокового звільнення. А саме строк, який буде взято за основу для вирахування обсягу відбутого покарання, який, на нашу думку, повинен становити 20 років, тому що саме він вказаний у кримінальному законодавстві щодо довічного позбавлення волі і є середнім показником серед сукупності держав, де застосовується мінімальна межа для амністії або строк, який використовується в умовно-достроковому звільненні.

Зважаючи на Європейську конвенцію з прав людини, практику ЄСПЛ вважаємо за доцільне оптимізувати чинне кримінальне законодавство в частині відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, застосувавши можливість умовно-дострокового звільнення у випадку, якщо особа своїми діями доводить своє виправлення і прагне до зміни злочинного світогляду.

Сучасна вітчизняна спільнота і міжнародне товариство схиляються до модернізації чинного законодавства шляхом побудови механізму умовно-дострокового звільнення за певних обставин і умов. Це не означає, що ув'язнені із запровадженням такого механізму мають бути масово звільнені. Власне дострокове звільнення і має назву умовного, тому що відбувається лише за певної умови і передбачає її виконання. У випадку запровадження механізму умовно-дострокового звільнення подальшої розробки потребують забезпечувальні норми, які передбачають можливі ризики під час прийняття суддею такого рішення [4].

Виходячи з вищевказаного пропонується доповнити ст. 81 КК України частиною наступного змісту: «Умовно дострокове звільнення може бути застосоване до особи, яка відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі за підстав, визначених законом. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання здійснюється після відбуття не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання. Строком, на основі якого вираховується кількість необхідно відбутого покарання, слід вважати 20 років».

Крім того, у випадку запровадження механізму умовно-дострокового звільнення необхідно звернути увагу на ризики, які можуть мати місце під час прийняття суддею рішення стосовно умовно-дострокового звільнення від довічного позбавлення волі. Зокрема, на нашу думку, таке рішення має прийматися колегією у складі не менше трьох суддів апеляційного суду (судді першої інстанції не можуть складати колегії) з метою запобігти протиправному впливу на суддів зі сторони заінтересованих суб'єктів, переважно з боку засудженого.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>(дата звернення: 20.10.2019).

2. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29.11.1985 № 995_211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 27.09.2019).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: документ від 04.11.1950 № 995_004. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004(дата звернення: 20.10.2019).

4. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України: Закон України від 22.02.2000 № 1483-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14> (дата звернення: 20.10.2019).